

УДК 343.985.7(477)

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.1.31>

Олександр Миколайович Таркан,

кандидат юридичних наук,

Національний науковий центр

«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

Міністерства юстиції України (докторант);

<https://orcid.org/0009-0006-4083-6103>,

e-mail: oleksandrartarkan7@gmail.com

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ВЧЕННЯ ПРО НЕЙТРАЛІЗАЦІЮ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ

У статті обґрунтовано, що протидія розслідуванню впродовж історичного розвитку людства закономірно супроводжує таку форму соціальної діяльності, як злочинна, а отже, є змістовною складовою кримінально протиправної діяльності. Установлено, що її дослідженню в теорії вітчизняної криміналістики вчені почали приділяти ґрунтовну увагу в 60-х рр. ХХ ст. Наступний етап активного обговорення цієї проблематики науковою спільнотою розпочався у 90-х рр. ХХ ст. і на початку 2000-х рр. уже набув вигляду систематизованих комплексних наукових напрацювань, у яких були як осмислені теоретичні питання, так і подані окремі практичні рекомендації щодо її подолання. Визначено, що наступний рубіж наукових пошуків доцільно пов'язувати з 2014 р., коли на територію України вторглася держава-агресор – російська федерація, та окупувала частину території, що вчергове спровокувало підвищення рівня злочинності. З'ясовано, що нині в наукових розвідках знаходять відображення теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню зазвичай щодо окремих груп кримінальних правопорушень. З огляду на предмет криміналістики та її парадигму обґрунтовано можливість виокремлення криміналістичного вчення про протидію розслідуванню та її нейтралізацію.

Ключові слова: криміналістика, досудове розслідування, кримінальне провадження, протидія розслідуванню, нейтралізація, подолання протидії, історичні передумови.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Стрімке зростання кількісних показників злочинності, розширення та вдосконалення її якісних ознак актуалізує потребу вирішення завдань, що постають перед правниками-практиками та представниками наукової спільноти. Йдеться про розроблення нових ефективних методів роботи сектору безпеки та оборони, модернізацію правозастосовної діяльності, вдосконалення комплексу рекомендацій щодо криміналістичного забезпечення розслідування

кримінальних правопорушень тощо. Одним з актуальних напрямів практичної діяльності під час розслідування є нейтралізація протидії, до якої вдаються особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження.

Розв'язання будь-якої проблеми, зокрема наукової, варто розпочинати з аналізу й узагальнення підходів, які використовувалися раніше для вирішення подібних завдань. Такий підхід створює міцне підґрунтя для визначення подальших кроків, які дозволять досягти бажаних результатів. Юридичні наукові дослідження спрямовані на вдосконалення правозастосовної практики та розроблення рекомендацій щодо підвищення ефективності роботи державних органів, зокрема у сфері захисту прав і законних інтересів громадян від протиправних посягань або їх відновлення у разі порушення незаконними діями окремих осіб, органів, установ чи організацій. Це пояснюється тим, що відповідно до конституційних норм забезпечення прав і свобод людини є одним із головних обов'язків держави. З огляду на викладене, а також у межах дослідження криміналістичного вчення про протидію розслідуванню ми розпочнемо нашу роботу з ретроспективного аналізу формування цього наукового напряму.

Стан дослідження проблеми

У науковій літературі вже неодноразово вчені вдавалися до спроб осмислення та систематизації типових форм протидії розслідуванню, визначення апробованих методів їх нейтралізації. Комплекс наукових положень і рекомендацій щодо подолання протидії розслідуванню злочинів, здійснюваної з використанням чинників соціальної напруженості, пов'язаних із проявами соціального протесту з боку суб'єктів, які дестабілізують ситуацію, розробила К. В. Гутнік [1].

Також предметом комплексних досліджень уже були окремі питання, пов'язані з виявленням та документуванням протидії, що здійснюється під час розслідування окремих видів злочинів. Завдання створення ефективної методики виявлення та документування протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності вирішила у своїй роботі О. І. Ромців. Дослідниця, узагальнивши тактичні прийоми, операції та комплекси слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, визначила апробовані методи нейтралізації протидії, що чиниться під час розслідування [2]. У дослідженні В. М. Трепака, присвяченому розкриттю та розслідуванню хабарництва, вчинюваного суддями, а також подоланню протидії засобами оперативно-розшукової діяльності, розглядаються окремі питання виявлення і розслідування злочинів цього виду [3].

Останнім часом учені приділяють увагу різноманітним способам виявлення та нейтралізації протидії розслідуванню [4–6].

Мета і завдання дослідження

Метою статті є з'ясування історичних передумов для формування окремих криміналістичних теорій про протидію розслідуванню, а також теоретичних основ криміналістичного вчення про її нейтралізацію.

Поставлену мету реалізовано завдяки вирішенню таких завдань:

1) узагальнення наукових спроб осмислення теоретичних положень про протидію розслідуванню; 2) визначення історичних подій, які вплинули на активізацію наукових пошуків у межах проблематики про протидію розслідуванню та її нейтралізацію; 3) обґрунтування можливості формування системи положень про протидію розслідуванню та її подолання.

Наукова новизна дослідження

Обґрунтовано, що протидія розслідуванню впродовж історичного розвитку людства закономірно супроводжує таку форму соціальної діяльності, як злочинна, а отже, є змістовною складовою кримінально протиправної діяльності. Її дослідженню в теорії вітчизняної криміналістики вчені почали приділяти ґрунтовну увагу в 60-х рр. ХХ ст. Наступний етап активного обговорення цієї проблематики науковою спільнотою розпочався у 90-х рр. ХХ ст. і на початку 2000-х рр. уже набув вигляду систематизованих комплексних наукових напрацювань, у яких осмислено як теоретичні питання, так і подано окремі практичні рекомендації щодо її подолання. Визначено, що наступний рубіж наукових пошуків доцільно пов'язувати із 2014 р., коли на територію України вторглася держава-агресор – російська федерація.

З'ясовано, що нині в наукових розвідках знаходять відображення теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню зазвичай щодо окремих груп кримінальних правопорушень. З огляду на предмет криміналістики та її парадигму обґрунтовано можливість виокремлення криміналістичного вчення про протидію розслідуванню та її нейтралізацію.

Виклад основного матеріалу

Протидія розслідуванню завжди передбачає перешкоджання законній діяльності органів досудового слідства, дізнання, які здійснюють і забезпечують правосуддя, та інших суб'єктів, що певним чином сприяють його здійсненню. Аналіз історичних джерел і наукових праць, присвячених розвитку законодавства у сфері захисту правосуддя та виконання завдань кримінального переслідування, свідчить про те, що окремі форми протидії розслідуванню, зокрема приховування злочину, незаконний вплив на потерпілих і свідків, згадувалися ще у стародавніх джерелах. Так, відповідні положення зафіксовані в

документах епохи Рамзеса IX (XII–XI ст. до н. е.), у правових пам'ятках епохи Середньовіччя, таких як «Салічна правда» франків, німецький збірник законів «Кароліна» (XVI ст.) і трактат «Молот відьом».

Перші нормативні засади захисту осіб, які професійно здійснювали правосуддя або сприяли його реалізації, на теренах нашої держави були закріплені у «Руській Правді». Окремі її положення, подані в короткій та розширеній редакціях, встановлювали відповідальність за:

- убивство княжого тіуна, який виконував судові функції та представляв судову владу у князівстві;
- убивство представника судових органів;
- незаконне втручання в діяльність суду;
- обвинувачення особи у злочині, якого вона не вчиняла;
- свідомо неправдивий донос.

Згодом, з ухваленням Статутів Великого князівства Литовського, кримінальна відповідальність за перешкоджання правосуддю отримала подальший розвиток. Зокрема, відповідні норми містилися в:

- статті 3 розд. 11 Литовського Статуту 1529 р., який передбачав покарання за незаконні дії щодо судді, напад або вбивство тіуна чи пристава;
- статті 20 розд. 4 Литовського Статуту 1529 р., що встановлював відповідальність за протиправні дії щодо осіб, які здійснювали правосуддя;
- статті 13 розд. 1 Литовського Статуту 1529 р., який регламентував покарання за незаконне звільнення особи з-під варти [1, с. 61–63];
- статті 39 розд. 3 Литовського Статуту 1566 р., що передбачав відповідальність за прийняття неправомірної винагороди та вирішення справи на основі особистої прихильності [7, с. 112].

За часів дії Магдебурзького права до злочинів, спрямованих проти управлінського порядку та суду, відносили підробку печаток і документів, фальшивомонетництво, лжеприсягу, неправдиві свідчення в суді та непокору адміністрації. Злочинами проти громадського порядку вважали порушення спокою, приховування злочинів та подібні правопорушення.

Упродовж XVII–XIX ст. кримінальне законодавство, яке регламентувало відповідальність за злочини проти правосуддя, зазнало значних змін. Це було спричинено насамперед тим, що частина українських земель перебувала у складі різних держав, що впливало на зміст правових норм. Водночас спроби криміналізації правопорушень, здійснені законодавцями того періоду, мали певні недоліки та суперечності, оскільки науковці по-різному визначали родовий і безпосередні об'єкти цих злочинів.

Серед законодавчих актів XVII–XIX ст. особливу увагу привертає Кримінальне уложення 1903 р. У главі VII цього документа було систематизовано злочини, які вчиняли особи, що не були представниками правосуддя, але мали обов'язок сприяти його здійсненню. Також цей розділ охоплював діяння, що перешкоджали виконанню функцій правосуддя, і отримав назву «Про протидію правосуддю». Дослідники зазначають, що деякі кримінально-правові норми, закріплені у Кримінальному уложенні 1903 р., залишаються актуальними й нині, хоча їхній зміст зазнав суттєвих змін відповідно до сучасного законодавства [8, с. 21–22; 9, с. 200–201].

Законодавчі акти Української СРР також визначали злочини проти правосуддя. Зокрема, Кримінальний кодекс УСРР 1922 р. містив розділ «Посадові (службові) злочини», який передбачав кримінальну відповідальність за винесення суддями неправосудного рішення. У главі «Злочини проти порядку управління» було закріплено покарання за недонесення про злочин, втечу з-під варти та незаконне звільнення. До злочинів проти особи належали завідомо неправдивий донос, неправдиві свідчення, а також свідомо неправдиві висновки експерта чи перекладача. Ухвалення нового Кримінального кодексу УСРР 1927 р. не спричинило суттєвих змін у доктрині кримінального права того часу.

У Кримінальному кодексі 1960 р. глава «Злочини проти правосуддя» регламентувала відповідальність за діяння, які можна умовно розподілити на дві групи:

1) протиправні дії, пов'язані з неналежним здійсненням правосуддя його представниками, зокрема примушування до дачі показань, винесення неправосудного вироку, незаконний арешт, притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності;

2) діяння, не пов'язані з посадовими обов'язками щодо здійснення правосуддя, зокрема втеча з місця позбавлення волі або з-під варти, завідомо неправдивий донос, неправдиві свідчення, відмова свідка давати показання, відмова експерта від надання висновку, невиконання судового рішення тощо¹.

Чинний Кримінальний кодекс України (2001) значно розширив перелік кримінально караних діянь, зокрема криміналізував окремі форми перешкоджання законній діяльності органів правосуддя та суб'єктів, що сприяють його здійсненню. Усвідомлення того, що певні особи навмисно перешкоджають або залучають інших до протидії

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 28.12.1960 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05> (дата звернення: 17.02.2025). Втра- тив чинність.

правосуддю, а також вчиняють дії, спрямовані на унеможливлення виконання завдань кримінального провадження, зумовило необхідність встановлення кримінальної відповідальності за такі правопорушення.

У сучасному світі криміналізація кожного діяння завжди стає результатом наукового обґрунтування та вдосконалення кримінальної відповідальності. Водночас поряд із проблематикою криміналізації окремих діянь учені активно розробляють кримінальні процесуальні методи реагування на антисупільні прояви поведінки.

Науковці також постійно приділяють увагу різним формам протидії розслідуванню та визначенню заходів щодо їх подолання. Зазвичай вони вказують, що протидія розслідуванню є формою протистояння між учасниками кримінального провадження, включаючи сторони цього провадження та осіб, зацікавлених у його результатах. На нашу думку, цей конфлікт також можна описати як інтелектуальне та психологічне протистояння, де кожна сторона використовує свої знання, досвід і тактичні прийоми. Отже, протидія розслідуванню належить до об'єктивних явищ, наділених суб'єктивними характеристиками, про що давно вказували й українські вчені. У сучасних умовах основними формами такої протидії вченими визнаються такі:

- 1) приховування факту вчинення злочину;
- 2) використання корупційних механізмів для перешкоджання розслідуванню;
- 3) маніпуляції інформацією з використанням медіа;
- 4) надання неправдивих показань;
- 5) фальсифікація доказової бази;
- 6) застосування погроз або фізичного насильства [10, с. 351–352; 11, с. 278–279].

Взагалі введення в обіг як криміналістичної категорії поняття «протидія розслідуванню» відбулося наприкінці XIX ст. Вчені зазначають, що окремі форми протидії розслідуванню, методи їх виявлення та способи нейтралізації знайшли висвітлення в роботі австрійського вченого Г. Гросса «Керівництво для судових слідчих, чинів загальної й жандармської поліції та інших».

Українські вчені до ґрунтовного вивчення форм протидії розслідуванню злочинів підійшли дещо пізніше. Вивчення джерел дає змогу узагальнити, що до 60-х рр. XX ст. питання протидії розслідуванню злочинів не потрапляло до кола інтересів науковців. Починаючи з 60-х рр. XX ст., приділяли увагу дослідженню окремих аспектів цього явища В. П. Бахін, В. Д. Берназ, А. Ф. Волобуєв, В. Г. Гончаренко, А. В. Іщенко, Н. С. Карпов, В. О. Коновалова, В. П. Корж, В. С. Кузьмічов, Ф. М. Сокиран, В. М. Тertiшнік, М. Є. Шумило та ін. Передусім внесок цих науковців полягає в усвідомленні сутності протидії розслідуванню.

У 90-х рр. XX ст. злочинці, що діяли з корисливих і насильницьких мотивів, відігравали вирішальну роль у жорстокому переділі власності. Вони організовували зухвалі напади та вбивства, залякували підприємців, провокували збройні сутички між кримінальними угрупованнями й тим самим відкривали шлях своїм лідерам до вершини злочинної ієрархії. Окрім цього, такі злочинні елементи діяли в інтересах впливових фінансово-олігархічних кланів, сприяючи їхній боротьбі за контроль над прибутковими сферами та посилення їхнього впливу.

Однією з перших праць незалежної України, у якій ґрунтовно вивчені питання протидії розслідуванню, слід вважати дослідження Р. М. Шехавцова. Предметом розвідки науковця стали форми та способи протидії розслідуванню злочинів і засоби їх подолання за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинним організаціями. Привертає увагу визначена ним архітектоніка роботи. Передусім він визначив поняття і типові форми протидії, охарактеризував суб'єктів протидії розслідуванню вимагань, скоєних злочинними угрупованнями, зокрема організованими групами та злочинними організаціями, а також визначив, як співвідносяться спосіб злочину та спосіб приховування злочину, окреслив складові тогочасних способів протидії, реалізованих окресленими суб'єктами. Крім того, дослідником ґрунтовно проаналізовано нормативно-правові засади та криміналістичні засоби подолання протидії розслідуванню вимагань, учинених організованими групами та злочинними організаціями. На підставі проведеного аналітичного огляду він визначив засоби подолання протидії і проблемні питання розвитку криміналістичного вчення [9].

У дослідженні В. М. Варцаби «Розслідування злочинів організованих злочинних груп (тактико-психологічні основи)» детально розглянуто психологічні аспекти вчинення злочинів у груповій формі та визначено характерні риси злочинної групової поведінки. Вчений здійснив глибокий аналіз організованих злочинних угруповань, виокремив їхні ключові ознаки та запропонував їхню класифікацію. Окрему увагу приділено дослідженню системи взаємозв'язків усередині таких структур, а також особливостям їхньої ієрархії, яка варіюється залежно від типу злочинного угруповання [12].

У подальшому світ побачила робота О. В. Александренко. Науковиця ґрунтовно дослідила криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню, наголосивши на важливості застосування комплексного підходу, зокрема з використанням нових засобів і методів (поліграфу, методу гіпнопродукції тощо) [13]. На думку вченої, протидію слід розуміти як «обов'язковий елемент злочинної діяльності, який забезпечує її тривале та безпечне існування» [13, с. 9]. Також

дослідниця зауважує, що «це своєрідний вид соціальної діяльності, який представляє собою систему цілеспрямованих дій по перешкодженню повному, всебічному та об'єктивному розкриттю і розслідуванню злочинів» [13, с. 90]. Окрім удосконалення дефініції поняття «протидія розслідуванню», внесок О. В. Александренко полягає у визначенні співвідношення понять «протидія розслідуванню» та «приховування злочину». Науковиця безапеляційно (принаймні для себе) констатувала, що приховування злочинів є однією з численних форм протидії розслідуванню [13, с. 80–81].

Наступною комплексною працею в межах окресленого нами предмета дослідження слід вважати дисертацію Б. В. Шура. Внесок вченого полягає в системному аналізі закономірностей, що проявляються в тактичному забезпеченні діяльності правоохоронних органів, спрямованої на подолання протидії розслідуванню з боку організованих злочинних угруповань. Згідно із сформульованою ним дефініцією протидія розслідуванню може бути визначена як «діяльність зацікавлених осіб, спрямована на перешкодження розкриттю і розслідуванню злочинів за допомогою створення перешкод на шляху встановлення істини по кримінальній справі» [14, с. 20–21]. Учений також зазначає, що протидія розслідуванню належить до проблем криміналістичної тактики, а вивчення різноманітних способів і форм протидії розслідуванню заінтересованих осіб повинно здійснюватися в такій підгалузі криміналістичної тактики, як тактика злочинної діяльності (кримінальна тактика). Натомість вивчення способів усунення (нейтралізації) такої протидії належить до слідчої тактики (тактики слідчої діяльності) як підгалузі криміналістичної тактики [14, с. 24].

У 2014 р. в умовах збройної агресії проти України, проявів сепаратизму, спроб створення терористичних угруповань, а також значного збільшення обігу засобів ураження, зокрема з району проведення операції Об'єднаних сил, спостерігається зростання рівня особливо тяжких злочинів. Це вчергове призвело до активізації окремих форм кримінально протиправної діяльності, зокрема в контексті перешкодження виконанню органами досудового розслідування завдань кримінального провадження.

Тогочасні детермінанти злочинної діяльності актуалізували потребу вироблення нових методів і форм нейтралізації вчинюваної протидії. Так, дослідження О. І. Ромців присвячене особливостям подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності [2], а праця М. С. Чесакової – шляхам подолання протидії розслідуванню злочинів на стадії досудового слідства. Вчена розглядає це явище як суспільно небезпечний чинник, що може змінити перебіг розслідування на користь зацікавлених осіб. Важливим аспектом її роботи є аналіз взаємозв'язку між різними формами протидії,

які можуть перебувати у причинно-наслідкових відносинах. Наприклад, підкуп свідка для надання неправдивих показань може супроводжуватися інсценуванням обставин, спрямованих на приховування незаконних дій. До найпоширеніших форм протидії дослідниця відносить приховування злочину, використання корупційних схем у процесі досудового розслідування, надання неправдивих свідчень учасниками кримінального провадження, знищення речових доказів [15, с. 84].

Одним із перших ґрунтовних досліджень у проблематиці протидії судовому розгляду кримінальних проваджень є робота Р. В. Мудрецького, який визначає протидію у кримінальних провадженнях як форму конфліктної поведінки, що перешкоджає виконанню завдань кримінального судочинства. На думку дослідника, протидія судовому розгляду охоплює протиправні дії або бездіяльність учасників процесу, інших осіб, а також свідомо створені зовнішні негативні чинники, що заважають справедливому та неупередженому розгляду справи, ухваленню законного рішення судом [16].

Проблематиці подолання протидії розслідуванню злочинів економічної спрямованості присвячене дисертаційне дослідження В. В. Піддубного. Учений розглядає протидію не лише як форму злочинної діяльності, а й як самостійне негативне соціальне явище, яке полягає в застосуванні активних заходів наступального характеру, спрямованих на ускладнення або зрив розслідування та судового розгляду кримінального провадження. Науковець наголошує на необхідності застосування як правових, так і організаційних механізмів для подолання протидії [17, с. 201].

Системний аналіз питань криміналістичного забезпечення подолання протидії досудовому розслідуванню здійснив В. М. Плетенець. У монографії він визначає протидію досудовому розслідуванню як систему умисних дій (рідше – бездіяльність), спрямованих на ускладнення або унеможливлення виконання завдань кримінального провадження. Його внесок у дослідження цієї проблематики полягає в аналізі правових та організаційних засад криміналістичного забезпечення подолання протидії, розробленні змістовних компонентів тактико-криміналістичного забезпечення, визначенні ефективних напрямів боротьби з протидією досудовому розслідуванню [6, с. 368–369].

Також окремі питання протидії розслідуванню різних видів кримінальних правопорушень досліджували А. Ф. Волобуєв, В. О. Гусева, С. О. Книженко, М. В. Костенко, Г. О. Чорний, П. М. Лепісевич, М. Д. Курляк, В. К. Лисиченко, В. А. Ортинський, Ю. П. Попельнюк, О. В. Пчеліна, Т. І. Савчук, М. О. Семенишин, С. М. Князєв, В. М. Павліченко, Р. А. Степанюк, О. В. Федосова та ін.

Отже, протидія розслідуванню та судовому розгляду кримінальних проваджень є багатовимірним явищем, що охоплює різні сфери кримінальної діяльності. Завдяки дослідженням науковців сьогодні знайшли наукове осмислення теоретичні та практичні підходи до подолання цього явища. Розвиток криміналістичних, правових та організаційних методів протидії є важливим напрямом удосконалення кримінального провадження, що сприятиме більш ефективному встановленню істини та забезпеченню справедливості в судочинстві.

Важливо, що криміналістичне вчення відзначається наявністю та співіснуванням різних наукових парадигм, що визначають підходи до вивчення його предмета. Серед основних концепцій вчені визначають:

1) традиційно-прагматичну концепцію, яка розглядає криміналістику як науку про методи та засоби розкриття, розслідування й попередження злочинів. Цей підхід фокусується на практичному аспекті застосування криміналістичних знань;

2) теоретико-доказову концепцію, що визначає криміналістику як науку про закономірності механізму злочину, формування інформації про нього та його учасників, а також про закономірності збирання, дослідження, оцінювання та використання доказів. Вона акцентує увагу на пізнанні цих закономірностей і розробленні спеціальних методів судового дослідження та запобігання злочинам;

3) інформаційно-пізнавальну концепцію, згідно з якою предмет криміналістики охоплює закономірності руху кримінально-релевантної інформації та методи, що базуються на цих закономірностях, для розкриття, розслідування та попередження злочинів;

4) слідознавчу концепцію, яка визначає криміналістику як науку про технології та засоби практичного слідознавства. Вона розглядає криміналістику як систему пошуково-пізнавальної діяльності, що здійснюється в межах кримінального судочинства.

Таким чином, кожна із цих концепцій відображає певний аспект криміналістики, доповнюючи одна одну та забезпечуючи комплексний підхід до вивчення, розслідування та запобігання злочинності [18].

Протидія розслідуванню як складова кримінально протиправної діяльності характеризується низкою криміналістично значущих ознак. Передусім з огляду на складність цього явища можна стверджувати про певний механізм протидії розслідуванню, який пов'язаний із перетворенням окремих відомостей про подію кримінального правопорушення, тим самим забезпечуючи рух кримінально-релевантної інформації. Набуваючи зовнішнього виразу, протидія утворює матеріальні та ідеальні сліди відображення. З огляду на це можна цілком обґрунтовано припускати можливість формування криміналістичного вчення про протидію розслідування та її нейтралізацію,

адже його предметом можуть бути відносно самостійні ознаки кримінально протиправної діяльності.

Висновки

Протидія розслідуванню впродовж історичного розвитку людства закономірно супроводжує таку форму соціальної діяльності, як злочинна, а отже, є змістовною складовою кримінально протиправної діяльності. Її дослідженню в теорії вітчизняної криміналістики вчені почали приділяти ґрунтовну увагу в 60-х рр. XX ст. Наступний етап її активного обговорення науковою спільнотою розпочався у 90-х рр. XX ст. і на початку 2000-х рр. вже набув вигляду систематизованих комплексних наукових напрацювань, у яких як осмислено теоретичні питання, так і розроблено практичні рекомендації щодо її подолання. Наступний рубіж наукових пошуків доцільно пов'язувати із 2014 р., коли на територію України вторглася держава-агресор – російська федерація.

Сьогодні знаходять відображення теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню зазвичай щодо окремих груп кримінальних правопорушень. З огляду на предмет криміналістики та її парадигму обґрунтовано можливість виокремлення криміналістичного вчення про протидію розслідуванню та її нейтралізацію.

Вважаємо, що перспективи подальших досліджень мають полягати в систематизації вже розроблених наукових положень і виробленні на підставі цього та з урахуванням запитів правозастосовної діяльності змістовних компонентів учення.

Список бібліографічних посилань: 1. Гутнік К. В. Розслідування злочинів в умовах протидії, яка чиниться з використанням соціальної напруги : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2010. 20 с. 2. Ромців О. І. Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2016. 24 с. 3. Трепак В. М. Розкриття та розслідування хабарництва, вчинюваного суддями, та подолання протидії засобами оперативно-розшукової діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 204. 11. 19 с. 4. Попельнюк Ю. П. Особливості виявлення та подолання протидії розслідування на етапі виявлення ознак корисливо-насищенських злочинів. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. Т. 33, № 3. С. 350–359. DOI: <https://doi.org/10.32631/vsa.2024.3.32>. 5. Варфоломеев В. В., Пономарьова Т. І. Протидія втручанню у діяльність сторін кримінального провадження із розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2023. Т. 34 (73), № 1. С. 182–185. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.2/30>. 6. Плетенець В. М.

Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню : монографія. Одеса : Гельветика, 2020. 424 с. **7.** Хрестоматія з історії держави і права України : навч. посіб. : у 2 т. / за ред. В. Д. Гончаренка. Київ : Ін Юре, 2000. Т. 1: З найдавніших часів до початку XX століття. 472 с. **8.** Грицюк І. В. Протидія розслідуванню злочинів у сфері оподаткування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2012. 259 с. **9.** Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів і засоби їх подолання (за матеріалами) кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинним організаціями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2003. 222 с. **10.** Гусева В. О. Теоретичні основи методики розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2021. 538 с. **11.** Лепісевич П. М., Курляк М. Д. Практичні засади усунення протидії розслідуванню злочинів у сучасних умовах. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2018. № 1. С. 277–283. **12.** Варцаба В. М. Розслідування злочинів організованих злочинних груп (тактико-психологічні основи) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2003. 181 с. **13.** Александренко О. В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 20 с. **14.** Щур Б. В. Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 195 с. **15.** Чесакова М. С. Протидія розслідуванню злочинів та шляхи її подолання на стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2019. 251 с. **16.** Мудрецький Р. В. Подолання протидії судовому розгляду у кримінальних провадженнях : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Кривий Ріг, 2019. 263 с. **17.** Піддубний В. В. Подолання протидії розслідуванню злочинів економічної спрямованості : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2020. 260 с. **18.** Журавель В. А. Зміст та структура загальної теорії криміналістики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2. С. 91–108.

Надійшла до редколегії 20.02.2025

Прийнята до опублікування 12.03.2025

Tarkan O. M. Historical background to the formation of the forensic doctrine on neutralising investigation counteraction

The article substantiates that in the course of historical development of mankind, counteraction to an investigation naturally accompanies such a form of social activity as criminal activity, and therefore, is a substantive component of criminal activity. Scientists began to pay substantial attention to its study in the theory of national forensics in the 60s of the twentieth century. The next stage of its active discussion by the scientific community began in the 90s of the twentieth century, and in the early 2000s it already took the form of systematised

comprehensive scientific developments which comprehended theoretical issues and reflected certain practical recommendations for overcoming it. It is determined that the next milestone in scientific research should be associated with 2014, when the aggressor country invaded the territory of Ukraine and occupied part of its territory, which once again provoked an increase in the crime rate.

It is established that currently, scientific works reflect the theoretical and pragmatic foundations of overcoming counteraction to pre-trial investigation, as a rule, in relation to certain groups of criminal offences. Given the subject matter of forensics and its paradigm, the author substantiates the possibility of distinguishing the forensic doctrine of countering the investigation and its neutralisation. First of all, this is due to the complexity of this phenomenon – allocation of an independent mechanism of countering the investigation, which is associated with the transformation of certain information about the event of a criminal offence, thereby ensuring the movement of criminally relevant information and acquiring external expression in material and ideal traces-reflections. With this in mind, the author substantiates the possibility of forming a forensic doctrine of countering the investigation and its neutralisation, since its subject matter may be relatively independent signs of criminal activity.

It is determined that the prospects for further research are to systematise the already developed scientific provisions and to develop, on this basis and taking into account the needs of law enforcement, the substantive components of this doctrine.

Keywords: forensics, pre-trial investigation, criminal proceedings, countering the investigation, neutralisation, overcoming counteraction, historical background.

